

NAGY BALÁZS

Az uralkodó emlékezete

IV. Károly császár önéletrajza és a történeti emlékezet alakítása

Az önéletrajzok a középkori emlékezetkutatás sajátos forráscsoportját képviselik.¹ Ezek a szövegek az emlékezet szándékos alakításának és formálásának szándékával születtek, és ennek megfelelően segíthetnek az emlékezet működésének rekonstruálásában.² Az önéletrajzírás szándékával készült vagy az utókor által annak tekintett középkori szövegek az irodalmi és történeti források határvidékét képezik, és értelemszerűen sokban tükrözik az egyén személyes világszemléletét. A középkori önéletrajzok tanúsítják az egyén kapcsolatát a külvilággal, reflektálhatnak a személyes élményekre és tapasztalatokra, illetve az egyéni életpálya eseményeire.

Az önéletrajzok nem tartoznak a középkori írásbeliség jellemző műfajai közé. Bár természetesen számos mű utal a szerző életének eseményeire, de az önéletrajz tiszta formájában nem tipikus középkori forrástípus, bár kétségtelenül vannak a műfajnak jól ismert példái.³ Ide sorolják Szent Ágoston *Vallomásait*, de fontos önéletrajzi elemei vannak Beda Venerabilis egyháztörténeti munkája utolsó fejezetének is. Paul Lehmann, a középkori önéletrajz-irodalom kutatója amellett érvel, hogy Ágoston példája erősen befolyásolta a későbbi középkori önéletrajzok szerzőit, így például Guibert de Nogent-t az önéletrajzi *De vita sua sive Monodiarum libri tres* (1114/15) írása során.⁴ A műfaj ismert példái közé tartozik Abelard-nak a *Historia calamitatum* címen ismertté vált írása, Gerard of Wales (Giraldus Cambrensis) *De rebus a se gestis* című visszatekintése. Aragónia 13. századi uralkodója, I. Hódító Jakab katalán nyelven írta meg élete eseményeit *Llibre dels fets* címmel.⁵

A reneszánsz jelentkezése megújította az önéletrajzi irodalmat is. Petrarca a *Secretum*-ban közvetlen utalásokat is tesz Szent Ágostonra, hiszen ő a fiktív dialógusok egyik szereplője.⁶ A *Seniles* cím alatt ismert, 1361–1373 között írt öregkori levélgyűjteményébe számos önéletrajzi utalás került.

¹ Classen, Albrecht: *Autobiography as a late medieval phenomenon*. *Medieval Perspectives*, 3. (1988 [1987]) No. 1. 89–104.; Misch, Georg: *Geschichte der Autobiographie*. 3. Bd. *Das Mittelalter*. 2. Teil. *Das Hochmittelalter im Anfang*. 1–2. Hälfte. Bern – Frankfurt am Main, 1959–1962.

² A középkori emlékezetkutatásról újabban lásd többek között: Fried, Johannes: *Der Schleier der Erinnerung: Grundzüge einer historischen Memorik*. München, 2004.

³ *Autobiographie*. In: *Lexikon des Mittelalters*, vol. 1. München–Zürich, 1980. 1262–1269.

⁴ Lehmann, Paul: *Autobiographies of the Middle Ages*. *Transactions of the Royal Historical Society*, Fifth Series, 3 (1953) 41–52., különösen: 47–48.

⁵ Smith, Damian J. – Buffery, Helena (eds.): *Llibre dels fets. The Book of deeds of James I of Aragon. A translation of the medieval Catalan Llibre dels fets*. (Crusade texts in translation, 10.) Aldershot, 2003.

⁶ Petrarca, Francesco: *Kétségeim titkos küzdelme. Secretum*. Ford.: Lázár István Dávid. Szeged, 1999.

Az egyik legismertebb középkori önéletrajz Luxemburgi IV. Károly nevéhez fűződik. Ez a szöveg egyben az uralkodói emlékezet alakításának jó példájaként is szolgálhat.⁷ A latin nyelvű önéletrajzban Károly életének első harminc évéről, a születésétől 1346-ig, német uralkodóvá való megválasztásának idejéig terjedő időszakról szól.⁸

A születése előtt történetek leírásánál egyértelműen a dinasztikus emlékezet eszközeivel él a szerző, szülei és nagyszülei generációját említi, egyszersmind utalva a Luxemburgok csehországi trónra kerülésének körülményeire.⁹ Eszerint apja, Luxemburgi János a II. Vencel leányával, Přemysl Erzsébettel kötött házasság révén szerezhette meg a cseh trónt, de ehhez le kellett győznie felesége nővérének, Annának a férjét, Karintiai Henriket. Mellettük természetesen megemlíti apai nagyapját, VII. Henrik császárt s az ő feleségét, Brabanti Margitot is.¹⁰

Érdeemes arra is figyelni, hogy kiről hallgat Károly. Ősei és elődei közül kik azok a meghatározó jelentőségű személyek, akikről sem itt, sem az önéletrajz más részeiben nem ejt szót? Több ilyen alakot találunk, és úgy tűnik, az elhallgatás oka nyilvánvalóan más és más. A cseh uralkodói elődök közül nem fordul elő az önéletrajzban például II. Přemysl Ottokárnak, Károly anyai dédapjának a neve. E tény egyik okának azt tekinthetjük, hogy Ottokárról elterjedt, hogy kiközösített állapotban halt meg.¹¹ Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy bár az önéletrajz keletkezési időpontja vitatott és kérdéses, de az egyértelmű, hogy a szöveg keletkezésének idején Károly már elfoglalta a cseh és német trónt. Az őt megelőző, meghatározó jelentőségű uralkodó alakjának, II. Ottokárnak a felidézése gyen-

⁷ A Luxemburgi dinasztia emlékezetpolitikájáról újabban lásd: Péporté, Pit: *Constructing the Middle Ages: Historiography, collective memory and nation-building in Luxembourg*. Brill, 2011.; Schwarz, Michael Viktor: *Grabmäler der Luxemburger: Image und Memoria eines Kaiserhauses*. Luxemburg, 1997.

⁸ A szöveg máig elfogadott kritikai kiadása: Emler, Josef (ed.): *Život císaře Karla IV. (Leben des Kaisers Karl IV.)*. In: *Prameny dějin českých (Fontes rerum Bohemicarum)* III. Praha, 1882. 323–417.; latin–német kétnyelvű kiadás: Hillenbrand, Eugen (Hrsg.): *Vita Caroli Quarti / Die Autobiographie Karls IV.* Stuttgart, 1979.; Latin – angol kiadás: Nagy, Balázs – Schaer, Frank (eds.): *Autobiography of Emperor Charles IV and his Legend of St. Wenceslas*. (Central European Medieval Texts). Budapest, 2001.; latin–francia kiadás: Monnet, Pierre – Schmitt, Jean-Claude (éd. et trad.): *Vie de Charles IV de Luxembourg*. (Classiques de l'histoire au Moyen Âge 49.). Paris, 2010.; latin–magyar kiadás: Nagy Balázs (ford.): *IV. Károly császár önéletrajza / Karoli IV Imperatoris Romanorum vita ab eo ipso conscripta*. Budapest, [2010]. A szöveg latin és magyar nyelvű idézetei ebből a kiadásból származnak.

⁹ Nagy Balázs: *Eltérő hagyományrendszerek együttélése: Luxemburgi IV. Károly és a dinasztikus uralom legitimációs lehetőségei*. In: Gedő Éva – Horváth Emőke (szerk.): *Hatalom, legitimáció, ideológia*. Budapest, 2007. 111–119.

¹⁰ „Cupio ergo vos non latere, quod Heinricus septimus, Romanorum imperator, genuit patrem meum nomine Johannem ex Margareta, ducis Bravancie filia. Qui duxit uxorem nomine Elyzabeth filiam Wenceslai secundi, Boemie regis, et obtinuit regnum Boemie cum ea, quia masculinus sexus in progenie regali Boemorum defecerat. Et expulit Heinricum, Karinthie ducem, qui habebat in uxorem sororem seniore uxoris sue dicte, que mortua est in posterum sine prole, qui regnum Boemie causa eiusdem sororis ante eum obtinebat, prout clarius in cronicis Boemorum continetur.” Nagy: *IV. Károly császár önéletrajza*, cap. 3., 30–33.

¹¹ Graus, František: *Přemysl Otakar II. – sein Ruhm und sein Nachleben. Ein Beitrag Geschichte politischer Propaganda und Chronistik*. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 79. (1971) 57–110., különösen 75.; Scales, Len: *The Shaping of German Identity: Authority and Crisis. 1245–1414*, Cambridge, New York, 2012. 145.; Seibt, Ferdinand: *Introduction*. In: Nagy–Schaer: *Autobiography of Emperor Charles, IV. XIII–XLI.*, különösen: XXII.

gíthette volna a növekvő befolyású és a *pater patriae* szerepre igényt formáló Károly pozícióját.¹²

A személyes emlékezet elemei között is több olyat említhetünk, amelyeknek elhallgatására óhatatlanul felfigyel az olvasó. Ezek egy-egy összefüggő eleme az édesanyjával való viszony, illetve a gyerekkor szerepe az önéletrajzban. Az 1316-ban született Károly 1323-ban, azaz hétéves korában elhagyta Csehországot, és csak tíz évvel később tért vissza szülőhazájába. A közbeeső idő nagy részét Franciaországban, Luxemburg grófságban, illetve Itáliában töltötte. Édesanyját, Přemysl Erzsébetet feltehetően elutazása előtt látta utoljára, mivel Erzsébet 1330-ban, tehát még visszaérkezése előtt meghalt. Károly önéletrajzában szinte nem foglalkozik az édesanyjához fűződő kapcsolatával.¹³ A gyermekévek más elemei sem kapnak figyelmet ebben az írásban: minden bizonnyal lényegtelennek számítottak az életpálya későbbi fordulataihoz képest.

Ugyancsak érdemes felfigyelni Baldwin, trieri érsek szerepének elhallgatására. Baldwin Károly nagyapjának, VII. Henrik császárnak volt a fiatalabb fivére, 1307-től 1354-ig, közel fél évszázadon keresztül ült a trieri érseki széken, és töltötte be egyszersmind az egyik német választófejedelem méltóságát. Baldwin már bátyja, VII. Henrik császárrá választásában is nagy szerepet játszott, támogatta unokaöccse, Luxemburgi János cseh királlyá választását, majd a Bajor Lajossal való szakítása után bátyja unokájának, Károlynak a német trónra lépését is.¹⁴ Károly 1330-ban maga is hosszabb időt töltött Baldwinnál, nem kétséges, hogy a trieri érsek, a kor egyik legnagyobb befolyással rendelkező egyházfejedelme nagy hatással lehetett a cseh trónörökösre. Mindenképpen magyarázatot igényel az ő alakjának elhallgatása az önéletrajzban. Ferdinand Seibt feltételezése szerint a hiányt a római kúriának a főpap túl önálló szerepvállalásáról alkotott negatív vélekedése indokolhatja.¹⁵

Az önéletrajz szövege nem egységes, hanem éles váltások tagolják. A hús fejezetből álló önéletrajz 1–2., illetve a 11–13. része lényegében nem tartalmaz önéletrajzi jellegű információkat. Ezekben a fejezetekben a szerző egyes bibliai részletekhez kapcsolódó elmélkedéseit örökíti meg. Az önéletrajz első két része a királytükrokre emlékeztető fejtegetés, melyet a szerző a trónján őt követő utódainak címez.¹⁶ Itt az uralkodói erényeket és bűnöket veszi sorra, és a bibliai tanításból kiinduló útmutatót ad az örökösöknek.

A 11–13. fejezet, ha önéletrajzi adalékokat nem is tartalmaz, de kétségtelenül magában hordozza az uralkodói emlékezet elemeit. Ez a három fejezet a Szent Ludmilla napján olvasandó evangéliumi részlet köré épül. *Hasonló a mennyek országa a szántóföldben elrejtett kincshez...*¹⁷ Szent Ludmilla (860? – 921) a Přemysl-dinasztiából származó első cseh fejede-

¹² Frey, Beat: *Pater Bohemiae–Vitricus Imperii. Böhmens Vater, Stiefvater des Reichs: Kaiser Karl IV. in der Geschichtschreibung*. Bern, 1978.; Vojtěch Raňkův z Ježova (Adalbertus Ranconis de Ericinio) volt az első, aki a temetési beszédében Károlyt ezen a címen említette. *Fontes rerum Bohemicarum*, vol. III. 1882. 433–441., lásd: 437.

¹³ Nagy: *IV. Károly császár önéletrajza*, cap. 8., 90–91.

¹⁴ Haverkamp, Alfred: *Studien zu den Beziehungen zwischen Erzbischof Balduin von Trier und König Karl IV.* Blätter für deutsche Landesgeschichte, 114. (1978) 463–503.; Mötsch, Johannes – Heyen, Franz-Joseph (hrsg.): *Balduin von Luxemburg, Erzbischof von Trier, Kurfürst des Reiches, 1285–1354: Festschrift aus Anlass des 700. Geburtsjahres*. Mainz, 1985.

¹⁵ Seibt: *Introduction*, XXII.

¹⁶ „*Secundis sedentibus in thronis meis binis, binas mundi vitas agnoscere et meliorem eligere.*” Nagy: *IV. Károly császár önéletrajza*, cap. 1., 9–10.; „*Cum autem regnabitis post me decorati diademate regum, mementote quod et ego rexi ante vos et in pulverem redactus sum et in lutum vermium.*” Nagy: *IV. Károly császár önéletrajza*, cap. 2., 18–19.

¹⁷ Mt 13,44. (*Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro.*)

lem, Bořivoj felesége volt, Szent Vencel és az őt meggyilkoltató I. Boleszláv nagyanyja, a Přemysl-ház egyik első keresztény tagja. Károly uralkodása alatt Ludmilla kultusza láthatóan megerősödött, 1350 körül készült el a Szent Vitus székesegyházban őrzött fejreklyetartója,¹⁸ illetve a Prága közelében lévő Karlstejn várában, a Szent Kereszt kápolnában található, Theodoric mester által festett Ludmilla-táblakép.¹⁹ A Szent Ludmillára való áttételes emlékezéssel, a hozzá kötődő evangéliumi részlet felidézésével Károly önéletrajza a dinasztikus *memoria* hordozójaként jelenik meg.

Az önéletrajz tanulmányozásának egyik kulcskérdése értelemszerűen az emlékező személye. Más hasonló szövegek esetében ez egyértelmű, hiszen az önéletrajz szerzője emlékezik a történetekre. Ugyanakkor IV. Károly önéletrajza esetében – legalábbis részben – kérdéses lehet a szerző alakja. A szöveg struktúrájában megfigyelhető másik váltás ugyanis az elbeszélő fogalmazásmódjával kapcsolatos. Az 1–14. fejezetben egyes vagy többes szám első személyben íródik a szöveg, míg a további hat részben egyes szám harmadik személyben fogalmaz a szerző. Ezt a fordulatot természetesen különféle módon magyarázza a szakirodalom, a kérdésről számos kutató kifejtette álláspontját. Egyesek szerint ez a szokatlan „törés” utalhat a szöveg keletkezési korára, azaz arra, hogy az önéletrajz szövegének különböző részei nem egy időben íródtak, így a váltás a különböző időben született szakaszok határát is jelöli. Mások szerint az egyes szám harmadik személyben fogalmazott részek nem Károlytól származnak, hanem valamilyen nehezen felderíthető ok következtében más fejezte be az önéletrajzot. Ha ezt a hipotézist fogadjuk el, akkor meg kellene határozni, hogy ki lehetett az a személy, aki közeli kapcsolatban állt Károllyal, így alkalmas volt a feladatra. Erre vonatkozóan azonban nem ismert megfelelően alátámasztott azonosítási kísérlet.²⁰ Pillanatnyilag nem tehetünk többet, mint hogy regisztráljuk az önéletrajz több szempontból is heterogén jellegét.

Az uralkodói emlékezet többféle módon is megjelenik az önéletrajzban. Az emlékezet hordozója lehet maga a név is. Az önéletrajz szerzője két nevet viselt életében, és mindkét név többretegű történelmi emlékeket idéz fel. Megszületése után a Vencel nevet kapta, amelyet egyrészt anyai nagyapja és nagybátyja, II. és III. Vencel cseh királyok viseltek, emellett a névválasztás természetesen Szent Vencelre utal, akinek a kultuszát Károly uralkodóként igencsak a szívéen viselte.²¹

A Károly név felvétele a cseh trónörökös megbérmálkozásakor történt. Az önéletrajz szavai szerint: „Hét éves voltam, amikor az Úr megtestesülésének 1323. évében fent említett atyám ehhez a francia királyhoz küldött. Ő egy főpap által megbérmáltatott és a saját nevét, a Károly nevet ruházta rám.”²²

¹⁸ Boehm, Barbara Drake – Fajt, Jiří (eds.): *Prague: the Crown of Bohemia, 1347–1437*. New Haven, 2005. 137–138.

¹⁹ Fajt, Jiří (ed.): *Magister Theodoricus: court painter of Emperor Charles IV: the pictorial decoration of the shrines at Karlštejn Castle*. Prague, 1998. 358–359.

²⁰ Hillenbrand: *Vita Caroli Quarti*, 20.

²¹ Bláhová, Marie: *Der Kult des Heiligen Wenzel in der Ideologie Karls IV*. In: Derwich, Marek – Dmitrev, Michel (eds.): *Fonctions sociales et politiques du culte des saints dans les sociétés de rite grec et latin au Moyen Age et à l'époque moderne. Approche comparative*. (Institutum Historicum Universitatis Wratislaviensis: Opera ad historiam monasticam spectantia, Series 1, Colloquia 3). Wrocław, 1999. 227–236.

²² „Ipsa regnante in Francia anno incarnationis domini millesimo trecentesimo vicesimo tercio misit me meus pater iam dictus ad dictum regem Francie, me existente in septimo anno puericie mee; fecitque me dictus rex Francorum per pontificem confirmari et imposuit michi nomen suum equivocum videlicet Karolus.” Nagy: *IV. Károly császár önéletrajza*, cap. 3., 34–35.; Mezník, Ja-

A névváltoztatás mint a személyes identitás alakításának aktusa nem ritka a középkorban, és vannak példák a bérváltoztatáshoz kapcsolódó előfordulására is. A legismertebb névváltoztatási példák a pápák megválasztásához kötődnek. II. János pápa (533–535) volt az első, aki trónra léptekor új nevet választott a pogány Mercurius név helyett.²³ A 10–11. század fordulójától a korábban használt nevét pápáként szinte minden egyházi vagy világi státuszának megváltozásához kapcsolódnak. Számos közismert példa lenne sorolható a keresztség felvételéhez vagy szerzetesi közösségbe lépéshez kapcsolódó névváltoztatásokról. A bérváltoztatás során történő névváltoztatásra a Károlyhoz hasonlóan ugyancsak cseh születésű Szent Adalbert (956? – 997) példája említhető, akit Adalbert magdeburgi érsek részéért a bérváltoztatás szentségében, és adta neki egyben a saját nevét.²⁴

Nyilvánvaló, hogy a Károly név felvétele önmagában is az emlékezet összetett hordozója volt. Az önéletrajz tanúbizonysága szerint Károly hétéves korától apai nagybátyja, IV. (Szép) Károly francia király udvarában nevelkedett. Miután Csehországból Franciaországba érkezett, a neveltetése Luxemburgi János hűgának, Máriának a kezébe került. A névváltoztatás elsősorban IV. Károly hatására történt, aki a saját nevét adta a cseh trónörökösnek. Ugyanakkor a császári hagyományok és aspirációk hatását sem lehet kizárni az 1323 körül történt névváltoztatásból, hiszen a hétéves gyerek nagyapja, Luxemburgi VII. Henrik császár mindössze tíz évvel korábban, 1313-ban halt meg. A Károly név felvétele egyben utalást jelenthetett Nagy Károlyra is, hiszen Luxemburgi Károly a későbbiekben komoly erőfeszítéseket tett a német trón és a császári méltóság megszerzése érdekében. Károly jelentős adományokat tett a Nagy Károly emlékét őrző helyek számára, valamint a Nagy Károly-féle építkezések hatása is egyértelműen jelentkezik a saját építkezéseinél. A prágai Újvárosban mai is álló Károly templom például közvetlenül az aacheni palotakápolna építészeti programját követi.²⁵ Tehát a névváltoztatás, Nagy Károly emlékezetének ilyen módon való felidézése egyszersmind programot is jelentett a fiatal cseh trónörökös további életére vonatkozóan.²⁶ De érdekes módon az új név felvétele és ezzel egy új identitás vállalása nem eredményezte Károlynál korábbi neve, a Vencel név hagyományainak feladását. A Vencel név és Szent Vencel kultuszának ápolása végigkísérte egész további pályáját.²⁷

---

rosław: *Berichte der französischen königlichen Rechnungen über den Aufenthalt des jungen Karl IV. in Frankreich*. Mediaevalia Bohemica, 1. (1969) 291–295. különösen: 292–293.; Károly névváltoztatásáról lásd: Schneider, Reinhard: *Karolus, qui et Wenceslaus*. In: Jäschke, Kurt-Ulrich – Wenskus, Reinhard (Hrsg): *Festschrift für Helmut Beumann zum 65. Geburtstag*. Sigmaringen, 1977. 365–387.; Seibt, Ferdinand: *Karl IV: Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*. München, 1978., 2000. 117.

²³ Klingshirn, William E.: *Caesarius of Arles: The Making of a Christian Community in Late Antique Gaul*. Cambridge, 1994. 248.

²⁴ „Ergo archiepiscopus ille puerum cum magna caritate suscipiens, dat sibi confirmationem sacrosancti chrismatis et suo nomine Adalbertum appellans, tradidit scolis.” *Passio Sancti Adalberti Martiris Christi*. In: Klaniczay, Gábor (ed.): *Saints of the Christianization age of Central Europe (Tenth–Eleventh centuries): Vitae sanctorum aetatis conversionis Europae Centralis* (Saec. X–XI). Budapest, 2013. cap. 3., 102.

²⁵ Karlov, avagy Karlshof: Boehm – Fajt *Prague: the Crown of Bohemia*, 64.; Opačić, Zoë – Crossley, Paul: *Prague as a New Capital*. In: Boehm–Fajt: *Prague: the Crown of Bohemia*, 59–73.

²⁶ Machilek, Franz: *Karl IV. und Karl der Große*. Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins, 104/105. (2002/2003) 113–146.

²⁷ Beneš Krabice z Veitmile (Benesch von Weitmühl) így emlékezik meg Károlynak a Szent Vencel iránti tiszteletéről: „Eodem anno dominus imperator specialem habens devocionem ad sanctum Wenceslaum, protectorem et adiutorem suum precipuum, caput ipsius sancti circumdedit auro

Az önéletrajz szöveggként sem egységes, és valamiféle egységes emlékezet kifejeződésének sem tekinthető, hiszen az emlékezet több rétegének megjelenését láthatjuk a szövegben. A nyilvános uralkodói emlékezet megnyilvánulása mellett megfigyelhetjük a dinasztikus, családi emlékezet hatását, olyan események felidézésével, melyek a szerző születése előtt történtek. Egy másik szint pedig a személyes *memoria* rétege. Természetesen a három réteg szorosan összefügg, alkalmanként nehéz szétválasztani az egyes szinteket.

Az önéletrajznak az emlékezettel kapcsolatos elemei közül kiemelést érdemel még az emlékezet konstruálásának az aktusa. Károly tudatosan építette és alakította a saját emlékezetét. 1333 januárjában itáliai tartózkodása során alapította a Luccától keletre máig álló Monte Carlo várát. Az önéletrajzban is megemlíti az esetet, és rögzíti, hogy a saját nevét adta az új erősségnek.²⁸ Ebből a várból ellenőrizték a Lucca és Firenze közötti utat, így bár viszonylag kicsi volt, stratégiai jelentősége megkérdőjelezhetetlen. Az, hogy saját nevével nevezte el, még tovább növelte a jelentőségét. Károly még kétszer kereste fel személyesen is Monte Carlót, 1355-ban és 1367-ben.

Károlynak nem Monte Carlo volt az egyetlen önmagáról elnevezett alapítása. A Prága közelében lévő Karlštejn vára, Károly személyes devóciójának színhelye és kedvelt tartózkodási helye szintén nem véletlenül kapta az uralkodó nevét.²⁹ Az efféle névadási gyakorlat is az emlékezet alakításának és befolyásolásának szándékát tükrözi.

Ahogy a fentiekből kiderült, az önéletrajz esetében az uralkodói és dinasztikus szál mellett hangsúlyos a személyes, magánjellegű emlékezet megörökítésének szándéka is. Ezt képviseli az önéletrajzban a személyes látomások, álmok megörökítése. Egy példa megfelelően szemléltetheti ennek a szerepét.

1333. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján épp egy Parma melletti kis településen, Terenzóban éjszakázott, és az álmában őt ért látomás olyan erős hatást tett rá, hogy az élményt önéletrajzában is megörökítette.³⁰ A látomásban a tizenhét éves Károlyt talán a korábbi kicsapongásai hatására angyalok ragadták el az ágyáról, és repítették el egy várostrom helyszínére. Ott egy távoli rokona, Guigo, vienne-i dauphin készült ütközetre, amikor egy angyal lángoló karddal lesújtott a férfire, és nemi szervét levágva halálra sebezte. Az angyal arra figyelmeztette Károlyt, nehogy ő vagy apja a bujaság bűnébe essen, hiszen Guigót e bűne miatt érte a büntetés. A látomás végén az angyal visszavitte Károlyt a Terenzóban lévő fekhelyére, és ott tért magához a látomása után. Néhány nap múlva tudta

---

puro, et fabricavit ei tumbam de auro puro et preciosissimis gemmis atque lapidibus exquisitis adornavit et decoravit adeo, quod talis tumba in mundi partibus non reperitur. Insuper tumbas aliorum sanctorum nec non capita, brachia et reliquias diversorum sanctorum auro, argento et gemmis venustissimis decoravit et ecclesie Pragensi donavit. Cronica Ecclesie Pragensis. In: Emler, Josef (ed.): Fontes rerum Bohemicarum. Tom. IV, Praga, 1884. 459–548.; lásd még: Károly Szent Vencel iránti tiszteletéről: Machilek, Franz: *Privatfrömmigkeit und Staatsfrömmigkeit*. In: Seibt, Ferdinand (Hg.): Kaiser Karl IV.: Staatsmann und Mäzen. München, 1978. 87–94., 99–101., 441–443., különösen: 90–92.

²⁸ „...et imposuimus ei nomen Mons Karoli.” Nagy: *IV. Károly császár önéletrajza*, cap. 5., 64–65.

²⁹ Fajt, Jiří: *Charles IV: Toward a new Imperial Style*. In: Boehm–Fajt: *Prague: the Crown of Bohemia*, 3–21., különösen: 10–15.

³⁰ Nagy Balázs: *A terenzói látomás*. In: Klaniczay Gábor – Nagy Balázs (szerk.): *A középkor szerete*. Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére. Budapest, 1999. 131–139.; Odložilik, Otakar: *The Terenzo dream of Charles IV. Critical examination of the available sources*. In: Gericke, Horst – Lemmer, Manfred – Zöllner, Walter (Hg.): *Orbis Mediaevalis*. Festgabe für Anton Blaschka zum 75. Geburtstag am 7. Oktober 1967. Weimar, 1970, 163–173.; Dinzelsbacher, Peter: *Der Traum Kaiser Karls IV*. In: Paravicini Bagliani, Agostino – Stabile, Giorgio (Hg.): *Träume im Mittelalter: ikonologische Studien*. Stuttgart, 1989. 161–170.

meg, hogy Guigo egy várostrom során egy ijász találata következtében halt meg, éppen a vízió idején.

A látomás hatása az emlékezés egész láncolatát indítja el Károlyban. Az emlék elkísérte Károlyt a következő években, és életének eseményeit leírva a hét évvel későbbi események leírása során tért vissza a történetekre. Ekkor felkereste Avignonban XII. Benedek pápát, és személyesen neki gyónta meg a terenzói látomását. 1355-ben, a látomás után huszonhárom évvel, immár német és cseh uralkodóként Rómába menet ismét megállt Terenzóban, majd a császárkoronázásról visszatérőben ismét felkereste ugyanezt a helyet. A személyes emlékezet igencsak erős nyomot hagyott az önéletrajzban, és befolyásolta az uralkodó cselekedeteit is.

IV. Károly önéletrajzában az emlékezet több rétegét figyelhetjük meg, az uralkodói és dinasztikus emlékezet mellett tág teret kap a személyes emlékek megőrkítése is. Mint minden visszaemlékezés, ez a szöveg is erősen szelektív, a szerző leír számos személyes, máshonnan nem ellenőrizhető részletet, bepillantást enged a modern felfogás szerinti magánszféra egy-egy részletébe, míg mindeközben elrejt vagy elhallgat több olyan elemet, melyeket joggal kereshetne az olvasó a szövegben. Az önéletrajz tehát az emlékezet formálásának érdekes példáját kínálja, amelyben az alakítás számos elemét figyelhetjük meg. A saját emlékezete több szempontból is fontos kérdés volt az önképére érzékeny Károly számára. Alakította, építette, foglalkozott vele. A középkori emlékezetet az *in statu nascendi* állapotában láthatjuk IV. Károly önéletrajzát olvasva.

BALÁZS NAGY

The Memory of the Ruler: The Autobiography of Charles IV and the Formation of Memory

Autobiographies represent a special group among the sources we can use to study medieval memory, but researchers have to face the fact that very few autobiographies survive from the Middle Ages. Autobiographies by medieval rulers are even more sporadic. One of the most well-known examples of the genre is the Autobiography of Charles IV of Luxemburg (1316-1378).

The paper discusses the representation of memory in the Autobiography and endeavors to distinguish three levels of memory: personal, dynastic and royal. The facts not told in the Autobiography are also key to understanding the functioning of memory. The paper discusses in detail the significance of changing the name of the young prince from Wenceslaus to Charles and, in general, the dynastic names as bearers of memory. We can also find examples of consciously constructed memories in the text, such as Charles' naming of important places after his own name (e.g. Monte Carlo, Italy, Karlštejn, Bohemia). The paper presents the process of memorization in a nascent state through the example of the Autobiography of Charles IV of Luxemburg.